

Zatrzymanie penitencjarne jako zadanie Policji w postępowaniu karnym wykonawczym

PIOTR PAŁASZEWSKI

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Policja, jako organ władzy publicznej, działa na podstawie i w granicach prawa. Zakres zadań tej formacji został określony w ustawie o Policji¹. Zgodnie z art. 1 ust. 2 przywołanej ustawy do podstawowych zadań Policji należy przede wszystkim ochrona przed bezprawnymi zamachami naruszającymi życie i zdrowie ludzi oraz mienie, ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, inicjowanie i organizowanie działań mających zapobiegać popełnieniu przestępstw, a także wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców. Ponadto wiele obowiązków nakładanych na Policję wynika z innych aktów prawnych. Przede wszystkim zawarte są one w przepisach kodeksu karnego wykonawczego², kodeksu postępowania karnego³ i kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia⁴. Należy też zaznaczyć, że na działalność i funkcjo-

¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179 z późn. zm.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

⁴ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2004 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, Dz.U. z 2001 r. Nr 106, poz. 1148 z późn. zm.

nowanie Policji duży wpływ mają podpisane i ratyfikowane przez nasze państwo umowy i porozumienia międzynarodowe.

Policjantom do realizacji przypisanych zadań przyznano na mocy ustawy wiele uprawnień, w tym stosowanie odrębnego i samodzielnego środka przymusu, który w sposób szczególny dotyka konstytucyjnych praw jednostki – zatrzymania osoby. Decyzja o zatrzymaniu ogranicza jedno z najważniejszych praw człowieka – wolności osobistej. Wchodzi *eo ipso* w zakres regulacji art. 41 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁵. Tym przepisem każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonym w ustawie. Wolność osobista rozumiana jest w doktrynie jako możliwość swobodnego określania przez jednostkę swego zachowania i postępowania zarówno w życiu publicznym, jak i prywatnym, nieograniczoną przez jakiekolwiek inne czynniki ludzkie⁶. Niewątpliwie zatrzymanie jest formą pozbawienia wolności. W praktyce występuje najczęściej w celu zastosowania tymczasowego aresztowania lub przymusowego doprowadzenia osoby oskarżonej (podejrzanej) do organu procesowego⁷. Powoduje odebranie zatrzymanej osobie prawa do swobodnego poruszania się, porozumiewania, przyjmowania i przekazywania bez zezwolenia uprawnionego organu jakichkolwiek przedmiotów. Osoba zatrzymana jest także umieszczana w miejscu odosobnienia⁸.

Z uwagi na cel, jaki ma spełniać zatrzymanie, w literaturze wyróżnia się:

– zatrzymanie procesowe; dotyczy osoby podejrzanej, realizuje przede wszystkim zadania zapewniające prawidłowy tok postępowania karnego (art. 243 k.p.k. – tzw. ujęcie obywatelskie, art. 244 k.p.k. – zatrzymanie *sensu stricto*, art. 247 § 1 k.p.k. traktujący o zarządzeniu przez prokuratora zatrzymania i przymusowego doprowadzenia osoby podejrzanej stracił moc w dniu 20 lutego 2009 r. jako niezgodny z Konstytucją⁹);

⁵ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

⁶ P. Sarnecki, *Komentarz do art. 41, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, s. 1.

⁷ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 1998, s. 403.

⁸ R. Stefański, *Zatrzymanie według nowego kodeksu postępowania karnego*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 10, s. 33.

⁹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 lutego 2008 r., sygn. akt K 34/06.

– zatrzymanie porządkowe (zwane też prewencyjnym) – mające na celu ochronę porządku bezpieczeństwa publicznego, stosowane wobec osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia i zdrowia ludzkiego, a także mienia (art. 15 ust. 1 pkt 3 ustawy o Policji);

– zatrzymanie penitencjarne – stosowane wobec osób pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie nie powróciły do niego (art. 15 ust. 1 pkt 2a cyt. ustawy o Policji);

– zatrzymanie administracyjne – stosowane wobec osób, które swoim zachowaniem dają powód do zgorszenia w miejscu publicznym lub w zakładzie pracy lub znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu lub zdrowiu innych osób, np. poprzez umieszczenie w izbie wytrzeźwień (art. 40 ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi¹⁰) lub w szpitalu psychiatrycznym (art. 23 w zw. z art. 30 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego¹¹).

W niniejszym opracowaniu omówiona zostanie problematyka tzw. zatrzymania penitencjarnego jako jednego z zadań wykonywanych przez Policję w postępowaniu karnym wykonawczym. W tym miejscu należy również zaznaczyć, że drugim, oprócz Policji, organem uprawnionym do stosowania zatrzymania penitencjarnego jest Służba Więzienna. W świetle ustawy o Służbie Więziennej¹² jej funkcjonariusze mają prawo zatrzymania osób pozbawionych wolności, które dokonały ucieczki z aresztu śledczego lub zakładu karnego, a także które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i nie powróciły do niego w wyznaczonym terminie (art. 18 ust. 1 pkt 5). Zatrzymanie penitencjarne zostało wprowadzone do polskiego ustawodawstwa w ramach nowelizacji ustawy o Policji z dnia 21 lipca 1995 r.¹³. Podsta-

¹⁰ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz.U. z 1982 r. Nr 35, poz. 230 z późn. zm.

¹¹ Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, Dz.U. z 1994 r. Nr 111, poz. 535 z późn. zm.

¹² Ustawa z dnia 26 kwietnia 1996 r. o Służbie Więziennej, Dz.U. z 1996 r. Nr 61, poz. 283 z późn. zm.

¹³ Ustawa z dnia 21 lipca 1995 r. o zmianie ustaw: o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, o Policji, o Urzędzie Ochrony Państwa, o Straży Granicznej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 1995 r. Nr 104, poz. 515.

wę jego stosowania daje art. 15 ust. 1 pkt 2a ustawy o Policji. Zatrzymanie penitencjarne nie jest pojęciem z zakresu języka prawnego. Jest raczej terminem umownym, używanym zarówno przez praktyków, jak i teoretyków do określania pozaprocesowego środka przymusu stosowanego przede wszystkim przez policję w celu doprowadzenia do zakładu karnego lub aresztu śledczego osób, które na podstawie zezwolenia opuściły zakład karny lub areszt śledczy i w wyznaczonym terminie do niego nie powróciły. Jeśli zwróci się uwagę na użyte nazewnictwo tego rodzaju zatrzymania, to łatwo zauważyć, że zatrzymanie nie jest definiowane przez wskazanie celu, jaki ma ono osiągnąć (tak jak np. w wypadku zatrzymania prewencyjnego lub zatrzymania administracyjnego), ale przez odniesienie możliwości jego zastosowania do szczególnego kręgu osób legitymujących się określonym statusem prawnym¹⁴. Mowa tu o osobach pozbawionych wolności w wyniku wydania przez sąd prawomocnego wyroku skazującego i osobach, wobec których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania, osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych.

W zakładzie karnym przebywają osoby, wobec których wykonuje się karę pozbawienia wolności:

- a) skazani na karę pozbawienia wolności,
- b) skazani na zastępczą karę pozbawienia wolności,
- c) skazani na karę aresztu wojskowego,
- d) skazani na karę aresztu za wykroczenie,
- e) ukarani porządkową karą aresztu,
- f) ukarani zastępczą karą aresztu,
- g) ukarani środkiem przymusu skutkującym pozbawieniem wolności (art. 69 k.k.w. w zw. z art. 242 §3 k.k.w.).

W areszcie śledczym przebywają tymczasowo aresztowani jako podejrzani lub oskarżeni (art. 208 § 2 k.k.w.).

Ponadto, w zakładach karnych i aresztach śledczych przebywać mogą osoby pozbawione wolności na terytorium obcego państwa, czasowo wydane w celu złożenia zeznań w charakterze świadka lub dokonania z ich udziałem innej czynności procesowej przed polskim sądem lub prokuratorem. Wobec tych osób stosuje się przepisy o wykonywa-

¹⁴ Ł. Cora, *Zatrzymania penitencjarne w świetle przepisów ustaw o Policji i Służbie Więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 58, s. 35.

niu tymczasowego aresztowania (art. 223 § 7 k.k.w. w zw. z art. 589a k.p.k.).

Należy zwrócić uwagę, że nie każdy, wobec kogo orzeczono karę skutkującą pozbawieniem wolności, będzie ją rzeczywiście odbywał, a jeżeli tak, to może się zdarzyć, że w odbywaniu kary nastąpią przerwy, w których trakcie osoba będzie pozostawała legalnie na wolności. Ponadto należy odnotować, że policja w takich przypadkach nie zawsze ma informacje umożliwiające ustalenie, czy zachodzą przesłanki do zatrzymania. Dlatego też stosowanie zatrzymania penitencjarnego należy ograniczyć do wyjątkowych sytuacji, gdyż stanowi ono samodzielną podstawę zatrzymania wskazanych w nim osób z inicjatywy policji.

Zatrzymanie penitencjarne może być stosowane tylko wobec skazanych odbywających karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowanych, którzy opuścili jednostkę penitencjarną na podstawie decyzji uprawnionych organów, tzn. w sposób legalny przebywali na wolności, ale nie powrócili do niej w wyznaczonym terminie¹⁵.

Legalność opuszczenia zakładu karnego lub aresztu śledczego wymaga wydania zezwolenia właściwego organu postępowania wykonawczego. W odniesieniu do skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności przepisy te przewidują kilka form takich „przepustek”¹⁶. Zgodnie z art. 97 pkt 7 k.k.w. w zakładzie karnym typu półotwartego skazanym można udzielać przepustek nie częściej niż raz na dwa miesiące, łącznie na okres nieprzekraczający 14 dni w roku, natomiast w zakładzie karnym typu otwartego nie częściej niż raz w miesiącu, łącznie na okres nieprzekraczający 28 dni w roku (art. 92 pkt 9 k.k.w.). W katalogu nagród przewidziane są zezwolenia na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin (art. 138 § 1 pkt 7 k.k.w.) oraz zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni (art. 138 § 1 pkt 8 k.k.w.). W wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego można mu zezwolić na opuszczenie zakładu karnego, na czas nieprzekraczający 5 dni, w miarę potrzeby

¹⁵ I. Kobus, I. Dziugiel, *Zatrzymanie, ujęcie, doprowadzenie, sprowadzenie osoby*, Szczytno 2006, s. 217.

¹⁶ Z. Hołda, *Zatrzymanie penitencjarne (wybrane zagadnienia)*, [w:] *Nauka wobec przestępczości. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Hanauska*, red. J. Błachut, M. Szewczyk, J. Wójcikiewicz, Kraków 2001, s. 217.

w asyście funkcjonariusza Służby Więziennej lub w asyście innej osoby godnej zaufania (art. 141a § 4 k.k.w.). Skazanemu można też udzielić zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, zwłaszcza w celu podejmowania starań o uzyskanie odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy po odbyciu kary. Zezwolenie na opuszczenie jednostki penitencjarnej może być przyznane skazanemu łącznie na czas do 14 dni (art. 165 § 2 k.k.w.). Skazany, który skorzystał z wymienionych nagród lub zezwoleń, ma obowiązek bezzwłocznego zgłoszenia się do jednostki policji, właściwej terytorialnie dla miejsca jego przebywania w okresie korzystania z nagrody lub zezwolenia, w celu potwierdzenia miejsca pobytu. Obowiązek ten każdorazowo występuje w wypadku zmiany miejsca pobytu skazanego. Dyrektor zakładu karnego może zobowiązać skazanego do określonego zachowania, zwłaszcza do przebywania w określonych w zezwoleniu miejscach pobytu lub częstszego zgłaszania się do jednostki policji (art. 140 § 1–3 k.k.w.). Oprócz wymienionych zezwoleń i nagród kodeks karny wykonawczy przewiduje jeszcze inne formy legalnego zezwolenia na opuszczenie przez skazanego zakładu karnego. Dotyczy to sytuacji, gdy skazany wykonuje rozmaite czynności poza terenem zakładu karnego. I tak, w zakładach karnych typu półotwartego skazani mogą być zatrudniani poza terenem zakładu karnego w systemie zmniejszonego konwojowania lub bez konwojenta, w tym na pojedynczych stanowiskach pracy. Można im zezwalać na uczestniczenie w nauczaniu, szkoleniu oraz zajęciach terapeutycznych organizowanych poza terenem zakładu karnego (art. 91 pkt 2 i 3 k.k.w.). Natomiast w zakładzie karnym typu otwartego skazanych zatrudnia się przede wszystkim poza terenem zakładu karnego, bez konwojenta, na pojedynczych stanowiskach pracy. Skazanym można zezwalać na uczestniczenie w nauczaniu, szkoleniu, zajęciach terapeutycznych, zajęciach i imprezach kulturalno-oświatowych lub sportowych organizowanych poza terenem zakładu karnego (art. 92 pkt 2, 3 i 5 k.k.w.). Osoby tymczasowo aresztowane mogą opuszczać areszt śledczy tylko w szczególnie ważnych wypadkach. Udzielenie takiego zezwolenia wymaga wydania zarządzenia o wyrażeniu zgody przez organ, do którego dyspozycji tymczasowo aresztowany pozostaje (art. 141a k.k.w. w zw. z art. 217d k.k.w.).

We wszystkich tych przypadkach osoba pozbawiona wolności może „opuścić zakład albo areszt śledczy na podstawie zezwolenia właściwego organu”. Spełniony jest zatem warunek z art. 15 ust. 1 pkt 2a usta-

wy o Policji. Wówczas, w razie poniechania powrotu w wyznaczonym terminie, skazany może zostać zatrzymany przez funkcjonariuszy policji w ramach zatrzymania penitencjarnego. W literaturze pogląd ten nie jest kwestionowany.

Regulacje te nie znajdują jednak zastosowania w wypadku „samouwolnienia się”, gdyż skazany nie otrzymał stosownego zezwolenia na opuszczenie miejsca wskazanego odosobnienia. Niespełnione zatem są warunki dopuszczalności stosowania zatrzymania penitencjarnego. Należy zgodzić się przy tym z Łukaszem Corą¹⁷, który zwraca uwagę na inne racje leżące u podstaw takiego uregulowania. Mianowicie, brak zgody właściwego organu na czasowe opuszczenie zakładu karnego lub aresztu śledczego nie może w wypadku samowolnego opuszczenia przez osadzonego miejsca izolacji penitencjarnej być zrównany w ocenach prawnokarnych z legalnym opuszczeniem zakładu karnego i niepowróceniem do niego w wyznaczonym terminie. Punkt wyjścia czynności wykonawczej przy bezprawnym samouwolnieniu zasługuje na surowsze potraktowanie. Dlatego też osoba, która się „samouwalnia”, wyczerpuje swoim zachowaniem znamiona przestępstwa w art. 242 § 1 k.k. Przestępstwo to jest ścigane z urzędu. Podobnie jest w wypadku popełnienia przestępstwa „niepowrotu” do zakładu karnego lub aresztu śledczego. Według art. 242 § 2 k.k. podlega karze, „kto, korzystając z zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego lub aresztu śledczego bez dozoru, bez usprawiedliwionej przyczyny nie powróci najpóźniej w ciągu 3 dni po upływie wyznaczonego terminu”. Natomiast art. 242 § 3 k.k. stanowi, że karze podlega, „kto, korzystając z przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności, bez usprawiedliwionej przyczyny nie powróci do zakładu karnego najpóźniej w ciągu 3 dni po upływie wyznaczonego terminu”. Na gruncie kodeksu karnego przerwa w karze nie jest traktowana jako jeden z rodzajów opuszczenia zakładu karnego na podstawie zezwolenia, lecz występuje jako odrębna instytucja¹⁸. Poniechanie powrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego przez osobę, która opuściła zakład w ramach przerwy w odbywaniu kary, nie stanowi podstawy zatrzymania penitencjarnego. Wchodzi tu więc jedynie w grę zatrzymanie procesowe czy, ewentualnie, zatrzy-

¹⁷ Ł. Cora, *op. cit.*, s. 39.

¹⁸ W. Dadak, *Przestępstwa tzw. niepowrotu do zakładu karnego lub aresztu śledczego (art. 242 § 2 k.k.)*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1999, nr 24–25, s. 20.

manie porządkowe – o ile oczywiście zaistnieją wymagane podstawy¹⁹. Jan Pyrcak²⁰ pisze nawet wyraźnie o „zatrzymywaniu pozbawionych wolności zbiegłych z jednostek bądź niepowracających z przepustek”. Podobnie uważają Ireneusz Kobus oraz Ireneusz Dziugiel²¹, którzy ponadto zwracają uwagę, iż zarówno w wypadku popełnienia przestępstwa samouwolnienia się, jak i niepowrotu (art. 242 § 1 k.k. i art. 242 § 2 k.k.) zasadne jest ze względu na zapewnienie gwarancji praw osoby zatrzymanej zastosowanie zatrzymania w trybie przewidzianym przez ustawę karnoporcesową, z uwagi na możliwość skorzystania przez zatrzymanego z przysługujących mu praw (np. odwołania się do sądu w celu zbadania zasadności, legalności czy prawidłowości zatrzymania, nawiązania kontaktu z adwokatem).

Na początku swoich rozważań wspomniałem, iż zatrzymanie jest formą krótkotrwałego pozbawienia wolności, skutkującą odebraniem osobie zatrzymanej prawa do swobodnego poruszania się przez umieszczenie jej w miejscu odosobnienia.

Takimi miejscami odosobnienia są pomieszczenia w jednostkach policji dla osób zatrzymanych²². Kwestię tę reguluje art. 15 ust. 10 ustawy o Policji, zgodnie z którym warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w jednostkach organizacyjnych policji, przeznaczone dla osób zatrzymanych, określa minister spraw wewnętrznych i administracji. Osoba zatrzymana w trybie zatrzymania penitencjarnego może być umieszczona w takim pomieszczeniu, ale tylko w razie konieczności. Możliwość taką dopuszczają przepisy rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów²³. Zgodnie z § 12 tego rozporządzenia osoby pozbawione wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie do niego

¹⁹ Z. Hołda, *op. cit.*, s. 219.

²⁰ J. Pyrcak, *Organizacja i zadania więziennictwa w nowej ustawie o Służbie Więziennej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 1996, nr 12–13, s. 62.

²¹ I. Kobus, I. Dziugiel, *op. cit.*, s. 217.

²² Pomieszczenia te w praktyce są często nazywane przez policjantów „PDOZ”, dawniej w unormowaniach prawnych określane jako policyjne izby zatrzymań.

²³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 lipca 2005 r. w sprawie sposobu postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów, Dz.U. z 2005 r. Nr 141, poz. 1186.

nie powróciły, umieszcza się w pomieszczeniu jednostki policji przeznaczonym dla osób zatrzymanych jedynie na czas trwania przeszkody uniemożliwiającej doprowadzenie do aresztu śledczego albo zakładu karnego. Jak słusznie stwierdził Zbigniew Hołda²⁴, osoby te powinny być niezwłocznie doprowadzone do zakładu karnego albo aresztu śledczego, w każdym razie powinno to nastąpić najpóźniej w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania. Albowiem zgodnie z przepisami kodeksu karnego wykonawczego karę pozbawienia wolności wykonuje się w zakładach karnych (art. 69 k.k.w.), a tymczasowe aresztowanie w aresztach śledczych (art. 208 § 2 k.k.w.). Tymczasowo aresztowany lub skazany może być umieszczony w wydzielonym pomieszczeniu policji dla osób zatrzymanych, jeżeli jego udział w czynności sądowej łączyłby się z nadmiernymi trudnościami lub kosztami konwojowania z innej miejscowości (art. 223b § 1 k.k.w.), gdy występuje przeszkoda uniemożliwiająca konwojowanie (art. 223d § 1 k.k.w.) oraz przeszkoda uniemożliwiająca doprowadzenie lub przyjęcie tymczasowo aresztowanego albo skazanego do aresztu śledczego lub zakładu karnego (art. 223d § 2 k.k.w.). Naturalnie, okres zatrzymania zalicza się na poczet kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania. Dotyczy to także zatrzymania penitencjarnego wykonywanego przez policjantów. Algorytm policjanta dokonującego zatrzymania osoby w trybie zatrzymania penitencjarnego w zasadzie nie różni się od czynności wykonywanych przy pozostałych rodzajach zatrzymania.

Policjant więc, przystępując do zatrzymania w trybie penitencjarnym, jest obowiązany:

- a) podać swój stopień służbowy, imię i nazwisko;
- b) wskazać swoją jednostkę;
- c) jeżeli nie jest umundurowany, okazać legitymację służbową, jeżeli jest w mundurze – legitymację okazać tylko na żądanie osoby;
- d) sprawdzić, czy osoba zatrzymana ma przy sobie broń lub inne niebezpieczne przedmioty mogące służyć do popełnienia przestępstwa lub wykroczenia albo które mogą stanowić dowody rzeczowe lub podlegające przepadkowi;
- e) gdyby osoba zatrzymana miała któryś z wymienionych przedmiotów, policjant powinien odebrać je w taki sposób, żeby nie zatrzeć

²⁴ Z. Hołda, *op. cit.*, s. 220.

śladów mogących stanowić materiał dowodowy; zabezpieczeniu podlegają także dokumenty tożsamości osoby zatrzymanej;

f) poinformować o podstawie prawnej i faktycznej zatrzymania oraz uprzedzić o możliwości użycia środków przymusu bezpośredniego w razie niewykonania wydawanych poleceń;

g) doprowadzić osobę zatrzymaną do zakładu karnego lub aresztu śledczego celem dalszego odbywania kary pozbawienia wolności albo tymczasowego aresztowania.

W praktyce jednak przy każdym rodzaju zatrzymania, także tym w trybie penitencjarnym, osoba zatrzymana zostanie w pierwszej kolejności doprowadzona do jednostki policji. Powodów takiego postępowania jest wiele, głównym wydaje się konieczność sporządzenia przez policjanta protokołu zatrzymania i innej dokumentacji związanej z dokonaniem zatrzymania (sporządzenia notatki urzędowej, dokonania odpowiedniego wpisu do książki zatrzymań przez dyżurnego jednostki policji, potwierdzenia danych osobowych zatrzymanego). Trudno wyobrazić sobie sytuację, w której czynności te policjant wykonywałby poza terenem jednostki. Zaznaczyć trzeba, że w momencie zatrzymania policjant nie zawsze dysponuje wiedzą, czy zachodzą przesłanki zastosowania zatrzymania w trybie penitencjarnym. W tym celu konieczny jest kontakt z właściwą jednostką penitencjarną, w której przebywał skazany lub tymczasowo aresztowany.

Dopiero po wykonaniu tych czynności zatrzymany może być doprowadzony do zakładu karnego albo aresztu śledczego.

Przy sporządzeniu protokołu zatrzymania policjant wykonujący tę czynność poucza zatrzymanego o przysługujących mu prawach i obowiązkach. Zgodnie z art. 15 ust 2 ustawy o Policji osobie zatrzymanej w trybie zatrzymania porządkowego przysługują uprawnienia wynikające z kodeksu postępowania karnego. Nie odnosi się to jednak do zatrzymania penitencjarnego. Jest to niewątpliwie niedopatrzenie ustawodawcy, rodzące istotne wątpliwości co do standardów ochrony praw człowieka. Rozwiązanie takie nasuwa daleko idące wątpliwości, czy *de lege lata* osobie zatrzymanej penitencjarnie przysługuje prawo do złożenia zażalenia do sądu na zatrzymanie w celu zbadania jego zasadności, legalności oraz prawidłowości. Artykuł 15 ust. 1 ustawy o Policji nadaje zatrzymanym możliwość zażalenia do właściwego miejscowo prokuratora jedynie na sposób przeprowadzenia czynności zatrzymania.

Wobec braku wyraźnych wskazań ustawowych, które dałyby zatrzymanym gwarancję sądowej kontroli zatrzymania penitencjarnego, trzeba oprzeć się bezpośrednio na przepisach Konstytucji (w szczególności dotyczących wolności i ochrony osobistej – art. 41 ust. 2), a co do kwestii w niej nieuregulowanych, zastosować, *per analogiam*, odpowiednie przepisy – w tym wypadku uregulowania zawarte w kodeksie postępowania karnego (z art. 246 na czele). *De lege ferenda* trzeba jednak postulować tu pilną interwencję ustawodawcy²⁵.

Oprócz kontroli sądowej do podstawowych standardów odnoszących się do zatrzymania osoby należy prawo do odszkodowania za niesłuszne zatrzymanie. Osobie, która niewątpliwie została niesłusznie zatrzymana, przysługuje odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę (art. 552 § 4 k.p.k.). O niewątpliwie niesłusznym zatrzymaniu możemy mówić, gdy zatrzymanie zostało dokonane ze świadomością braku podstaw do jego zastosowania i nastąpiło na skutek niezawinionego błędu funkcjonariusza policji²⁶. Niestety, w ustawie o Policji nie ma przepisów odnoszących się do możliwości dochodzenia odszkodowania za niewątpliwie słuszne zatrzymanie wobec osób zatrzymanych w trybie penitencjarnym. W odniesieniu do tego rodzaju zatrzymania przepisy ustawy nie zawierają własnych regulacji dotyczących odszkodowania za niewątpliwie niesłuszne zatrzymanie. Odszkodowanie to odnosi się jedynie do zatrzymania przewidzianego w tymże kodeksie (art. 244 k.p.k.) i zatrzymania porządkowego z ustawy o Policji (art. 15 ust. 1 pkt 3).

W tej sytuacji osobie niesłusznie zatrzymanej w trybie penitencjarnym przysługuje roszczenie o odszkodowanie i zadośćuczynienie, ale tylko na zasadach ogólnych określonych w kodeksie cywilnym (art. 24 § 1 oraz 448 k.c.)²⁷, co jest dla niej o wiele mniej korzystne niż rozwiązanie przewidziane przepisami k.p.k. Dlatego także tu należy postulować zmianę przepisów i przyznanie osobom, wobec których zastosowano zatrzymanie penitencjarne, uprawnień określonych w art. 552–559 k.p.k.

²⁵ Z. Hołda, *op. cit.*, s. 222.

²⁶ B. Kuczevska, *Prawa osoby zatrzymanej*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica 60, 1994, s. 152.

²⁷ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.